

Doniyor Kitobi — Bir Yuz Sakson Sakkizinch

Rafiadan Paniumgacha: Qadimgi janglarning bashoratli ahamiyatini ochib berish

Jeff Pippenger

2024-04-18

Rafiya jangi va Paniy jangi — turli davrlar va sharoitlarda sodir bo'lgan, o'zaro farqli ikki tarixiy voqeadir, biroq ularning har ikkalasi ham qadimgi Yahudiya va uning atrofidagi hududlar tarixida muhim ahamiyatga ega. Rafiya jangi miloddan avvalgi 217-yilda bo'lib o'tgan. Paniy jangi esa miloddan avvalgi 200-yilda Salavkiylar podsholigi (shimol shohi) bilan Ptolemeylar podsholigi (janub shohi) o'rtasida sodir bo'lgan. Bu ikki jang Doniyor kitobining o'n birinchi bobidagi o'n birinchi oyatdan o'n beshinchi oyatgacha bo'lgan oyatlarda ko'rsatilgan. Bu ikki jang miloddan avvalgi 167-yilda yuz bergan Makkabiylar qo'zg'olonidan oldin sodir bo'lgan.

Paniyum jangi o'z nomini mojaro sodir bo'lgan yaqin atrofdagi geografik obyekt — Paniyum tog'idan olgan. Paniyum nomi yunon xudosi Pan nomidan kelib chiqqan bo'lib, o'sha yerda unga bag'ishlangan ma'bad mavjud edi. Bu joy Pan sig'inishi bilan bog'liqligi sababli Paniyum nomi bilan tanilgan. Ma'bad majmuasi ko'pincha "Pan Muqaddas maskani" deb atalgan bo'lib, bu uning Pan xudosiiga bag'ishlangan diniy sadoqat va sig'inish maskani sifatidagi o'rnini ta'kidlaydi. "Nimfey" atamasi qadimgi yunon va rim dinida suv nimfalariga bag'ishlangan yodgorlik yoki ziyoratgohni anglatadi. Paniyumdagi ma'bad majmuasi g'or va tabiiy buloqni o'z ichiga olgan bo'lib, ularda nimfalar istiqomat qiladi, deb ishonilgan; shu bois u ba'zan Paniyum Nimfeyi deb ham atalgan.

Shahar Buyuk Hirodning o'g'li Hirod Filip tomonidan qayta qurilib, kengaytirilgach, u Rim imperatori Qaysar Avgust hamda Hirod Filipning o'zi sharafiga Qaysariya Filippi nomi bilan tanildi. Ma'bad majmuasi bu shahar ichidagi muhim diniy markaz edi.

Imperator Avgust hukmronligi davrida ma'bad Avgust sharafiga qayta bag'ishlandi yoki qayta nomlandi; bu imperatorlik kultini hamda Rim diniy amaliyotlarining mahalliy diniy manzaraga singdirilganini aks ettirar edi. Pan ma'badi joylashgan qadimgi Kesariya Filippi shahri yaqinidagi hudud ba'zan "Do'zax darvozalari" yoki "Hades darvozalari" deb atalardi.

Doniyor kitobining o'n birinchi bobidagi o'n oltinchi—o'n to'qqizinchi oyatlarda, Muqaddas Kitob bashoratining to'rtinchi shohligi va ushbu bobdagi shimol podshohi sifatida qaror topishi uchun butparast Rim yengib o'tishi lozim bo'lgan istiloning uch geografik hududi tasvirlangan. O'n oltinchi oyatda Rim lashkarboshisi Pompey miloddan avvalgi 65-yilda Suriyani, so'ng miloddan avvalgi 63-yilda esa Quddusni zabt etgani ko'rsatiladi. O'n yettinchi—o'n to'qqizinchi oyatlar uch to'siqning uchinchisi bo'lgan Misrning Yuliy Tsezar tomonidan zabt etilganini ko'rsatadi. Miloddan avvalgi 31-yildagi Aktiy janggi Doniyor kitobining o'n birinchi bobidagi yigirma to'rtinchi oyatning bajo bo'lishida, butparast Rim oliy hukmronlik bilan hukm suradigan uch yuz oltmish yilning boshlanishini belgilaydi.

Yigirmanchi oyatda Avgust Qaysarning hukmronligi qayd etiladi, va o'sha tarixda Iso tug'ilgan. So'ng yigirma birinchi va yigirma ikkinchi oyatlarda yovuz Tiberiy Qaysarning hukmronligi ko'rsatiladi, shu tariqa Masihning xochga mixlanishi belgilab qo'yiladi. Yigirma uchinchi oyatda esa Makkabiy yahudiylar majusiy Rim bilan tuzgan ittifoq qayd etiladi, va shu bilan o'n birinchi oyatda boshlangan tarix oqimi to'xtatiladi hamda tarixiy bayon miloddan avvalgi 161 yildan miloddan avvalgi 158 yilgacha bo'lgan davrga qaytadi.

Yigirma uchinchi oyat Makkabiylar sulolasini ifodalaydi, va garchi u ularning bashoratli sulolasining barcha tafsilotlarini bermasa-da, tarixiy qaydlar buni beradi. Miloddan avvalgi 217-yilda Rafiya jangi bo'lib o'tdi va uning ortidan bir bola shoh Misrni zaif ahvolda qoldirdi. Miloddan avvalgi 200-yilda Salavkiy va yunon shohlari o'sha bola shoh bilan qanday muomala qilishni rejalashtirar ekanlar, Rim tarixga aralashib, Misrdagi bola shohning himoyachisiga aylandi. O'sha yilning o'zida Paniyum jangi ham bo'lib o'tdi. So'ng miloddan avvalgi 167-yilda Makkabiylarning partizan urushi boshlandi.

Makkabiylar qo'zg'oloni miloddan avvalgi 167-yilda Modeinda boshlandi va u Makkabiylarning nafaqat Salavkiylar imperiyasiga qarshi kurash olib borishidan, balki Salavkiylar bilan ittifoqda deb bilgan yahudiylarga qarshi ham harakat qilishidan iborat edi. Qo'zg'olon diniy sabablar bilan qo'zg'atilgan bo'lib, u ichki hamda tashqi dushmanga qarshi olib borildi. Miloddan avvalgi 164-yilda Makkabiylar ma'badni qayta bag'ishladilar va bu hodisa yahudiylarning Xanuka bayrami bilan yodga olinadi. O'sha yili badnom Antiox Epifan vafot etdi. So'ng miloddan avvalgi 161-yildan 158-yilgacha yigirma uchinchi oyatdagi "ittifoq" Rim bilan tuzildi.

Makkabiylar, ularning qo'zg'oloni va Rim bilan tuzgan ittifoqi haqida yagona bevosita eslatma yigirma uchinchi oyatda uchraydi, biroq Hasmoniylar sulolasi deb atalgan ushbu sulolaning tarixi miloddan avvalgi 167-yilda Modeinda boshlangan va xoch davrigacha davom etgan. Hasmoniylar sulolasining so'nggi vakillari Masih davridagi farziylar edi. Shuning uchun, Makkabiylar orqali ifodalangan murtad yahudiylik tarixining bashoratli bir chizig'i mavjud bo'lib, u miloddan avvalgi 167-yilda Modeindagi qo'zg'olon bilan boshlanadi va Iso xochga mixlanganida yigirma birinchi va yigirma ikkinchi oyatlarda nihoyasiga yetadi.

Ularning tarixi o'n oltinchi oyatda burilish nuqtasiga yetadi; o'sha yerda Rim, ilk bor, Pompey orqali, Quddusni zabt etdi. O'sha paytda Quddus boshiga halokat keltirilishining asosiy sababi Hasmoniylar sulolasining ikki guruhi o'rtasidagi nizodan iborat edi. O'sha vaqtdan boshlab (miloddan avvalgi 63-yil) Yahudo Rim hukmronligi ostida bo'ldi. Makkabiylarning Hasmoniylar sulolasi bashorat nuqtayi nazaridan miloddan avvalgi 167-yilda Modein jangidan boshlanadi, so'ng miloddan avvalgi 63-yilda Rimga bo'ysundiriladi. Bu tarixning boshlanishidan ko'p o'tmay, Makkabiylar miloddan avvalgi 161-yildan 158-yilgacha Rim bilan ittifoq tuzdilar va unga kirdilar. Ular miloddan avvalgi 63-yildan to xochgacha va milodiy 70-yilda Quddusning yakuniy vayron qilinishigacha Rimga bo'ysunish ostida edilar.

Makkabiylarning bashoratli qatori murtad yahudiylikning qatoridir, va shu bois u murtad protestantizm qatorining timsolidir. Panium jangidan to o'n oltinchi oyatdagi yakshanba qonunigacha bo'lgan davrda miloddan avvalgi 200-yil, miloddan avvalgi 167-yil, miloddan

avvalgi 164-yil voqealari hamda miloddan avvalgi 161-yildan 158-yilgacha bo'lgan ittifoqning bashoratli voqealari murtad protestantizm tarixida takrorlanadi. Bu yo'lbelgilar yakshanba qonunidan oldin yettitadan bo'lgan sakkizinchi prezident tarixida sodir bo'ladi. Miloddan avvalgi 200-yil miloddan avvalgi 167-yilga nisbatan Respublika shoxining tashqi qatorini ifodalaydi, holbuki miloddan avvalgi 167-yil murtad protestant shoxining ichki qatorini ifodalaydi.

Bu belgilovchi nuqtalar, mohiyatan, Hasmoniylar sulolasining tarixiy chizig'i ichida yashiringandir, ammo shunga qaramay, Doniyor 11-bobning qirqinchi oyatidagi yashirin tarixning bir qismini tashkil etadi. Bu chiziq Doniyor bashoratining "oxirgi kunlarga taalluqli bo'lgan o'sha qismi"ning tarkibiy qismidir.

Yahudiylikning Hanukkah bayramini Makkabiylar qo'zg'oloni xotirasiga nishonlashi, Makkabiylarni solih deb belgilamaydi. Isyon tufayli yetmish yillik asirlikdan keyin qayta qurilgan ma'badga shekinah hech qachon qaytmadi. So'nggi bashoratli xabar Makkabiylardan taxminan ikki asr oldin Malaki orqali keldi. Makkabiylar tarixi shuni ko'rsatadiki, ular siyosiy rahbarlariga ayni paytda oliy ruhoniy vazifasini ham bajarishga yo'l qo'yganlar; bu esa misrlik Ptolemey urinib ko'rgan, shuningdek Shoh Uziyyo ham urinib ko'rgan ayni gunoh edi. Rivoyatga ko'ra, Xudo Ptolemeyni bu muqaddaslikka tajovuz qiluvchi xatti-harakatdan to'xtatish uchun aralashgan, Xudoning Kalomi esa Shoh Uziyyo ruhoniy va shohning ishini bajarishga uringanida, Xudo haqiqatan ham aralashganini bevosita bildiradi. Ularning sulolasining yakuniy mevasi Farziylar bo'ldi. Zamonaviy yahudiylik yahudiylari ularga tarixiy ehtirom bilan qarashlari mumkinligiga qaramay, Makkabiylar solihlikning timsoli bo'lgan, degan xulosaga kelish uchun hech qanday asos yo'q.

Protestant islohoti Lyuter davrida boshlandi va u bosqichma-bosqich rivojlangan harakat edi. U yangi bir an'ana emas edi, chunki Iso va Uning shogirdlari protestantlar edilar. Bu tarix zulmatida yuz bergan bir uyg'onish bo'lib, unda Lyuter va boshqa islohotchilar uyg'otildilar. O'sha bosqichma-bosqich islohotning cho'qqisi Millerchilar harakati bo'ldi. Xudo nafaqat dastlabki islohotchilarni Bobilning gunohlariga nisbatan uyg'otishga muhtoj edi, balki U ularni O'z qonunining to'la tushunchasiga va samoviy ma'baddagi O'z ishining to'la anglanishiga olib kirishni niyat qilgan edi. 1844-yil 19-aprelda protestantlar islohotning tobora ortib borayotgan nurini rad etdilar va murtad protestantizmga aylandilar.

Shunda sodiq Millerchilar "manto berilgan" holda, yetuk protestant masihiylar bo'lish ishini nihoyasiga yetkazish uchun Eng Muqaddas Joyga yo'naltirildilar. 1863 yilda esa, manto berilganlar itoatsizlik orqali Protestantizm mantosini bir chetga surib, Laodikiya mantosini oldilar. 2001-yil 11-sentabrdan yigirma ikki yil o'tib, 2023 yilda boshlangan bir yuz qirq to'rt mingning muhrlanishining yakuniy davrida, Yahudo qabilasining Arsloni Daniel kitobining o'n birinchi bobidagi qirqinchi oyatning yashirin tarixini to'ldiruvchi haqiqatlarni muhrdan ochmoqda; bu tarix 1989 yilda Sovet Ittifoqining qulashidan tortib, tez orada keladigan Yakshanba qonunigachadir. Buni qilish orqali U murtad Yahudiylik tarixini murtad Protestantizmning timsoli sifatida muhrdan ochdi.

Xudoning murtad xalqining har ikkala yoʻnalishi — xoh soʻzma-soʻz Yahudoga, xoh ruhiy Yahudoga (ikkalasi ham ulugʻvor yurtlar) taalluqli boʻlsin — Quddusning zabt etilishi bilan nihoyasiga yetadi: birinchisi miloddan avvalgi 63-yilda, ikkinchisi esa tez orada keladigan yakshanba qonuni paytida. Har ikkala yoʻnalish ham adashgan diniy eʼtiqodlar turtki bergan urushni ifodalaydi. Har ikkala yoʻnalish ham Yunonistonning diniy falsafalariga qarshi urushni ifodalaydi, va har ikkala yoʻnalishning oxirida murtadlar Rimga boʻysundirilgan boʻladi. Men qirqinchi oyatdagi uchta jangni 1989-yilda Sovet Ittifoqining qulashi, Ukraina urushi va yakshanba qonuni paytidagi Paniyumni ifodalovchi deb belgilayman; buning maqsadi oʻsha uchta jang bilan uchta jahon urushi oʻrtasidagi farqni aniqlashdir.

“Xudoning Kalomi yaqinlashib kelayotgan xavf haqida ogohlantirish bergan; agar bu eʼtiborsiz qoldirilsa, protestant dunyosi Rimning maqsadlari aslida nima ekanini faqat tuzoqdan qutulib boʻlmaydigan darajada kech boʻlgandagina bilib oladi. U jimjitlik bilan kuchga toʻlib bormoqda. Uning taʼlimotlari qonun chiqaruvchi majlislarda, jamoatlarda va insonlar qalblarida oʻz taʼsirini oʻtkazmoqda. U oʻzining ulugʻvor va mahobatli inshootlarini qad koʻtarmoqda; ularning maxfiy puchmoqlarida uning avvalgi taʼqiblari yana takrorlanadi. U yashirincha va hech kim sezmaganda holda, oʻz vaqtida zarba berish fursati kelganda oʻz maqsadlarini ilgari surish uchun kuchlarini mustahkamlamoqda. U istaydigan narsa faqat qulay mavqedir, va bu allaqachon unga berilmoqda. Tez orada biz Rim unsurining maqsadi nima ekanini koʻramiz va his qilamiz. Kimki Xudoning Kalomiga ishonsa va unga itoat etsa, shu bilan haqorat va taʼqibga duchor boʻladi.” The Great Controversy, 581.

Oʻninchi oyatda 1989-yildagi Sovet Ittifoqining qulashini koʻrsatadigan joydan boshlab, oʻn beshinchi oyatdagi Panium jangigacha boʻlgan davrda, papalik “oʻz maqsadlarini yanada ilgari surish uchun, zarba berish vaqti kelganda, oʻz kuchlarini mustahkamlab kelmoqda.” Bu oyatlar papalik tomonidan tayyorlangan va undan “qochib qutulish” imkonsiz boʻladigan “tuzoq” boʻlgan bashoratli sharoitlarni koʻrsatadi. Panium jangi bilan ifodalangan yakuniy toʻqnashuvda, hayvonning surati Amerika Qoʻshma Shtatlarida barpo etiladi. Oʻsha suratning barpo etilishi oxirgi kunlardagi Xudoning xalqi uchun yakuniy sinovdir.

“Rabbiy menga aniq koʻrsatdiki, inoyat muddati yopilishidan oldin yirtqichning surati barpo etiladi; chunki bu Xudoning xalqi uchun ularning abadiy taqdiri hal qilinadigan buyuk sinov boʻlishi kerak. ... Vahiy 13-bobda bu mavzu ravshan bayon etilgan; [Vahiy 13:11–17, iqtibos keltirilgan].

“Bu Xudoning xalqi muhrlanishidan oldin boshdan kechirishi lozim boʻlgan sinovdir. Xudoning qonuniga rioya qilish va qalbaki bir shanbani qabul qilishdan bosh tortish orqali Unga sadoqatini isbotlaganlarning barchasi Parvardigor Xudo Yahovaning bayrogʻi ostida saf tortadi va tirik Xudoning muhrini qabul qiladi. Samoviy manbadan kelgan haqiqatdan voz kechib, yakshanba shanbasini qabul qiladiganlar esa hayvonning tamgʻasini qabul qiladi.” Manuscript Releases, 15-jild, 15.

Hayvon suratining shakllanishi Rim ittifoqiga kirilgan davr orqali ifodalanadi. Qoʻshma Shtatlarning protestant shoxi 1844-yilda Rimning qizlariga aylandi, va ularning tarixining boshlanishi, ular yana bir bor oʻz onalariga taqlid qilishga qaror qilganlarida, tarixlarining oxirida

takrorlanadi.

“Men ikki shoxli maxluqning ajdahoning og‘ziga ega ekanini, uning qudrati boshida ekanini va farmon uning og‘zidan chiqishini ko‘rdim. So‘ngra Men Fohishalarning Onasini ko‘rdim; ona qizlar emas, balki ulardan alohida va farqli edi. U o‘z davrini o‘tkazgan, va bu davr ortda qolgan, uning qizlari esa — protestant mazhablari — sahnaga keyin chiqib, ona muqaddaslarni quvg‘in qilgan paytda unda bo‘lgan ayni ruhiyatni namoyon etadilar. Men shuni ko‘rdimki, ona qudratda susayib borgan sari, qizlar esa kuchayib borgan, va yaqinda ular bir vaqtlar ona tomonidan amalga oshirilgan hokimiyatni ishga soladilar.”

“Men nomigagina cherkov va nomigagina adventistlar Yahudoga o‘xshab, bizga qarshi haqiqatga hujum qilish uchun katoliklarning ta‘sirini qo‘lga kiritish maqsadida bizni ularga xiyonat qilishlarini ko‘rdim. O‘shanda azizlar ko‘zga tashlanmaydigan, katoliklar orasida kam tanilgan bir xalq bo‘ladilar; biroq bizning e‘tiqodimiz va urf-odatlarimizni biladigan cherkovlar va nomigagina adventistlar (chunki ular Shabbat tufayli bizdan nafratlanar edilar, negaki uni rad eta olmas edilar) azizlarga xiyonat qiladilar va ularni xalqning muassasalarini mensimaydiganlar sifatida katoliklarga xabar qiladilar; ya‘ni, ular Shabbatga rioya qiladilar va yakshanbani mensimaydilar.”

“Shunda katoliklar protestantlarga oldinga borishni buyuradilar va haftaning yettinchi kuni o‘rniga birinchi kunini saqlamaydiganlarning barchasi o‘ldirilishi lozimligi haqida farmon chiqaradilar. Son-sanoqlari ko‘p bo‘lgan katoliklar esa protestantlarni qo‘llab-quvvatlaydilar. Katoliklar o‘z qudratini mahluqning suratiga beradilar. Protestantlar esa ulardan oldin onalari qanday ish tutgan bo‘lsa, xuddi shunday tarzda muqaddaslarni yo‘q qilish uchun ish yuritadilar. Ammo ularning farmoni samara berishidan oldin, muqaddaslar Xudoning Ovozi bilan xalos qilinadilar.” Spalding and Magan, 1, 2.

Ushbu parchada “nominal”, ya‘ni “faqat nomigagina” bo‘lgan ikki guruh tilga olinadi; ular Xudoning sodiq kishilarini katoliklarga xiyonat bilan topshiradilar. Ellen Uaytning nominal jamoatlar va nominal adventistlar haqidagi tushunchasi ularning oxirgi kunlarda aslida nimani anglatishidan farq qiladi; chunki uning “nominal adventist” haqidagi tushunchasi Masihning qaytishiga ishonishini e‘tirof etuvchi masihiy kishini anglatgan bo‘lar edi. Ammo payg‘ambarlar o‘zlari yashagan kunlardan ko‘ra ko‘proq oxirgi kunlar haqida so‘zlaydilar, va oxirgi kunlarda “nominal adventist” Laodikiya Yettinchi kun adventistlari jamoatini anglatadi, nominal jamoatlar esa 1844-yilda Rimning qizlariga aylanganlarning avlodlaridir.

Yettinchi kun adventistlari Xudoning haqiqiy vakillari bo‘lgan “notanish xalq”dan nafratlanadilar, chunki ular yerning shanba oromi ifodalagan Shabbat haqiqatini “rad eta olmaydilar”. Yettinchi kun adventistlari jamoati ibodat kuni sifatida yettinchi kunni qo‘llab-quvvatlashini e‘tirof etadi, biroq oxirgi kunlarda ular rad eta olmaydigan Shabbat — bu Levilar yigirma oltinchi bobdagi “yetti vaqt” bo‘lib, ular 1863-yilda rad etgan ilk poydevoriy haqiqat edi.

Hozir biz ko‘rib chiqayotgan parcha yaqinda keladigan yakshanba qonuni bilan boshlanadigan tarixga aloqador bashoratli dinamikani aniqlab bermoqda, biroq yakshanba qonunidan keyin keladigan yakuniy sinov tarixi avvalo Amerika Qo‘shma Shtatlari ichida amalga oshadi. Yakshanba qonuni paytida Amerika Qo‘shma Shtatlari butun dunyoni hayvonga bir tasvir

oʻrnatishga majbur qiladi, ammo ular bu ishni bajarishlaridan oldin, Amerika Qoʻshma Shtatlarining oʻzida hayvonga bir tasvirni oʻrnatgan boʻladilar.

“Diniy erkinlik yurti boʻlgan Amerika vijdonni majburlash va odamlarni soxta shanba kunini ulugʻlashga majbur etishda Papalik bilan birlashar ekan, yer yuzidagi har bir mamlakatning xalqlari uning oʻrnagiga ergashishga yoʻnaltiriladi.” Testimonies, 6-jild, 18-bet.

“Chet elatlar Amerika Qoʻshma Shtatlarining namunasiga ergashadilar. Garchi u yetakchilik qilsa-da, ayni oʻsha inqiroz dunyoning barcha qismlaridagi xalqimiz boshiga ham keladi.” Testimonies, 6-jild, 395.

Xudoning xalqi uchun buyuk sinov Yakshanba qonunidan oldin sodir boʻladi, chunki Yakshanba qonuni joriy etilganda Yettinchi kun Adventistlari uchun sinov muddati yopiladi. Bu sinov vahshiyning suratining shakllanishi sifatida tasvirlanadi, vahshiyning surati esa jamoat va davlatning birikmasi boʻlib, bunda munosabat ustidan nazorat jamoat qoʻlida boʻladi. Xuddi protestantlar 1844-yilda Rimning qiziga aylanganidek, va qiz oʻz onasining surati boʻlgani kabi, murtad protestantlar ham oxirgi kunlarda shunga parallel ishni amalga oshiradilar, chunki Iso har doim bir narsaning oxirini oʻsha narsaning boshlanishi bilan tasvirlaydi.

Doniyor kitobining oʻn birinchi bobidagi yigirma uchinchi oyatdagi “ittifoq” bilan ifodalangan tarix, ulugʻvor yurtning imondan qaytganini daʼvo qiluvchi bir xalqning Rim bilan ittifoq tuzish uchun qoʻl choʻzishini ifodalaydi. Miloddan avvalgi 161 yildan miloddan avvalgi 158 yilgacha boʻlgan davr yakshanba qonuni bilan yakun topadigan maxluq suratining shakllanishini ifodalaydi.

Biz bu tadqiqotni keyingi maqolada davom ettiramiz.

“Ammo ‘hayvonga qiyofa’ nima? va u qanday shakllantiriladi? Qiyofa ikki shoxli hayvon tomonidan yaratiladi va hayvonga qiyofadir. U, shuningdek, hayvonning qiyofasi deb ham ataladi. Demak, qiyofa qanday ekanini va u qanday shakllantirilishini bilish uchun, avvalo hayvonning oʻziga xos xususiyatlarini — papalikni — oʻrganishimiz kerak.

“Ilk jamoat xushxabarning soddaligidan chekinib, majusiy marosimlar va urf-odatlarini qabul qilish orqali buzilganda, u Xudoning Ruhi va qudratini yoʻqotdi; va xalqning vijdonlari ustidan nazorat oʻrnatish uchun u dunyoviy hokimiyatning tayanchini izlab topdi. Buning natijasi papalik boʻldi, yaʼni davlat hokimiyatini nazorat qilgan va undan oʻz maqsadlarini, ayniqsa, ‘bid’at’ni jazolashni, ilgari surish uchun foydalangan cherkov. Qoʻshma Shtatlar mahluqning suratini barpo etishi uchun, diniy hokimiyat fuqaroviy hukumatni shunday nazorat qilishi kerakki, davlatning vakolati ham cherkov tomonidan oʻz maqsadlarini amalga oshirish uchun qoʻllanilsin.” Buyuk kurash, 443.